

MINISTERSTWO
KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO
PODSEKRETARZ STANU
dr hab. prof. IH PAN Magdalena Gawin

Warszawa, 31 lipca 2017 r.

DOZ-SK.640.3.2017.JŁ

Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków

/według rozdzielnika/

Szanowni Państwo,

w nawiązaniu do mojego pisma z 18 października 2016 r., sygn. DOZ-OAiK-0701.76.2016 [KD], w związku z prowadzonym przez Państwa procesem zbierania informacji o cmentarzach i terenach dawnych cmentarzy w poszczególnych powiatach, proszę o przyjęcie dodatkowych uwag dotyczących wartości zabytkowej miejsc cmentarzy żydowskich.

Cmentarze żydowskie na terenie naszego kraju posiadają wartość zabytkową jako miejsca pochówku. Łączy się z tym wartość niematerialna wynikająca ze statusu sakralnego i uczuć religijnych oraz historyczna – cmentarze stanowią materialny ślad i pamiątkę obecności społeczności żydowskiej na ziemiach polskich, a jednocześnie nośnik pamięci o wielonarodowej i wieloreligijnej tradycji politycznej I i II Rzeczypospolitej. Od epoki nowożytnej przywileje nadawane poszczególnym stanom i wspólnotom religijnym, zasady tolerancji religijnej, polityczna definicja narodu stanowią immanentną część polskiego dziedzictwa - życia społecznego, politycznego oraz kultury.

Zmiana struktury społecznej i narodowościowej w powojennej Polsce nastąpiła na skutek agresji ZSRR i III Rzeszy w 1939 r. oraz bezprzykładnej w dziejach polityki eksterminacji ludności cywilnej. Polska utraciła 6 milionów obywateli, z czego połowę stanowili polscy Żydzi. Masowym mordom dokonywanym przez Niemców na ludności żydowskiej towarzyszyły dewastacje miejsc kultu religijnego: synagog i cmentarzy. Dzieło zniszczenia kultury żydowskiej zostało przypieczętowane w okresie reżimu komunistycznego, który nie szanował ani ludzkiego życia, ani obowiązku godnego utrzymania miejsc pochówku zmarłych, przyzwalając na dewastację wielu zachowanych cmentarzy żydowskich. Celowe niszczenie lub milczące przyzwolenie na dewastację cmentarzy wynikały bezpośrednio z ideologii zbrodniczych reżimów. Należy dodać, że na wielu zredukowanych do szczątkowej

postaci cmentarzach żydowskich mogą znajdować się groby ofiar egzekucji: Polaków i Żydów, czyniąc z nich zarazem miejsce pamięci.

Godna opieka nad cmentarzami żydowskimi jest jednym z elementów podtrzymywania ciągłości państwowej Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo Polskie, m.in. z uwagi na wyjątkową rolę, jaką Kościół Katolicki odegrał w jego dziejach, ze szczególnym szacunkiem odnosi się do pochówku zmarłych. Specyfika cmentarzy w religii żydowskiej wynika z faktu, że zgodnie z jej tradycją i prawem, ludzkie szczątki są święte nawet po śmierci i pozostają takimi aż do Dnia Sądu Ostatecznego. Miejsca cmentarzy żydowskich powinny być uszanowane tak, jak szanowane powinny być miejsca i obiekty święte dla innych religii. Uczucia religijne są chronione zapisami kodeksu karnego, podobnie jak szczątki ludzkie, których bezczeszczenie jest przestępstwem i podlega ściganiu.

Polski ustawodawca uznał szczególny status funkcjonujących aktualnie cmentarzy żydowskich względem innych cmentarzy np. w art. 23 ust. 1 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej, który stanowi, że Cmentarze wyznaniowe żydowskie stanowiące własność gmin żydowskich lub Związku Gmin nie podlegają wywłaszczeniu. Zwracam również uwagę na uchwalenie nowelizacji przepisów - na podstawie art. 2 *ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, art. 13 ust. 5 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami otrzyma brzmienie: „Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wznoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków”.

Oczywista wartość zabytkowa cmentarzy żydowskich jako miejsc pochówków wynika bezpośrednio z obecności szczątków ludzkich. Najważniejsza w obrębie cmentarza jest strefa grzebalna, stopień zachowania form architektonicznych jest drugorzędny, choć ważny przy decydowaniu o właściwym sposobie ochrony np. wpisie do ewidencji zabytków, uwzględnieniu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, czy wpisie do rejestru zabytków. Pierwszoplanowym celem działania konserwatorów powinno być zabezpieczenie miejsc cmentarzy żydowskich użytkowanych do dnia 31 sierpnia 1939 r. Strefę grzebalną, wolną od zabudowy należy znakować za pomocą kamieni do czasu budowy ogrodzenia.

Wybór najlepszej formy ochrony – lub kombinacji różnych form ochrony – poszczególnych miejsc cmentarzy żydowskich powinien być dokonany z uwzględnieniem uwarunkowań lokalnych każdego miejsca.

Chcąc wesprzeć i ułatwić wszystkie te działania, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego przygotowuje kompleksowy projekt mający na celu oznakowanie miejsc

cmentarzy żydowskich na terenie RP. Jednym z najważniejszych warunków skuteczności ochrony miejsc cmentarzy żydowskich jest współpraca władz i społeczności lokalnych. Dlatego w procesie zabezpieczania miejsc cmentarzy żydowskich ważny jest udział przedstawicieli lokalnego samorządu, przedstawicieli gminy żydowskiej a także proboszcza, dyrektora szkoły, w uczniów i mieszkańców.

Konserwatorzy w taki sposób powinni dążyć do budowania odpowiedzialności za lokalne dziedzictwo, historię i pamięć o polskich obywatelach.

Jednocześnie w nawiązaniu do pisma 18 października 2016 r. proszę o przesłanie do DOZ MKiDN efektów z dotychczas poczynionych rozpoznań z informacją o liczbie cmentarzy objętych przez Państwa ochroną konserwatorską (po dacie 18 październik 2016 r.)

Informacje należy przekazać w nieprzekraczalnym terminie do 15 września 2017 r.

Z poważaniem

Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków (wg. rozdzielnika)

1. Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Władysława Łokietka 11, 50-243 Wrocław;
2. Kujawsko – Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Łazienna 8, 87-100 Toruń;
3. Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Archidiakońska 4, 20-113 Lublin;
4. Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Kopernika 1, 65-063 Zielona Góra.
5. Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Piotrkowska 99, 90-425 Łódź;
6. Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Kanoniczna 24, 31-002 Kraków;
7. Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Nowy Świat 18/20, 00-373 Warszawa;
8. Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Piastowska 14, 45-082 Opole;
9. Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Jagiellońska 29, 37-700 Przemyśl;
10. Podlaski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Dojlidy Fabryczne 23, 15-554 Białystok;
11. Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Dyrekcyjna 2-4, 80-852 Gdańsk;
12. Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Francuska 12, 40-015 Katowice;
13. Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Zamkowa 5, 25-009 Kielce;
14. Warmińsko – Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Podwale 1, 10-076 Olsztyn;
15. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków; ul. Gołębia 2, 61-834 Poznań;
16. Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków; Wały Chrobrego 4, 70-502 Szczecin.

Do wiadomości:

Wojewodowie (wg. rozdzielnika)

1. Wojewoda Dolnośląski, pl. Powstańców Warszawy 1, 50-153 Wrocław;
2. Wojewoda Kujawsko-Pomorski, ul. Jagiellońska 3 , 85-950, Bydgoszcz;
3. Wojewoda Lubelski, ul. Spokojna 4, 20-914 Lublin;
4. Wojewoda Lubuski, ul. Jagiellończyka 8, 66-400 Gorzów Wlkp;
5. Wojewoda Łódzki, ul. Piotrkowska 104, 90-926 Łódź;
6. Wojewoda Małopolski, ul. Basztowa 22, 31-156 Kraków;
7. Wojewoda Mazowiecki, pl. Bankowy 3/5, 00-950 Warszawa;
8. Wojewoda Opolski, Piastowska 14, 45-082 Opole;
9. Wojewoda Podkarpacki, ul. Grunwaldzka 15, 35-959 Rzeszów;
10. Wojewoda Podlaski, ul. Mickiewicza 3, 15-213 Białystok;
11. Wojewoda Pomorski, ul. Okopowa 21/27, 80-810 Gdańsk;
12. Wojewoda Śląski, ul. Jagiellońska 25, 40-032 Katowice;
13. Wojewoda Świętokrzyski, al. IX Wieków Kielc 3, 25-516 Kielce;
14. Wojewoda Warmińsko-Mazurski, Al. Marsz. J. Piłsudskiego 7/9, 10-575 Olsztyn;
15. Wojewoda Wielkopolski, al. Niepodległości 16/18, 61-713 Poznań;
16. Wojewoda Zachodniopomorski, ul. Wały Chrobrego 4, 70-502 Szczecin.